

SUG'URTA FAOLIYATINI AMALGA OSHIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Abdullayeva Zulfiya

Urganch davlat universiteti

Buxgalteriya hisobi va audit kafedrası stajyor-o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada sug'urta faoliyatining mazmuni va uni amalga oshirishning o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: sug'urta, sug'urta faoliyati, majburiy sug'urta, ixtiyoriy sug'urta, sug'urta tashkiloti.

Bugungi kunda sivilizatsiyalashgan jamiyat tobora ko'proq xavfsizlik va inson, biznes va atrof-muhitni salbiy omillar ta'siridan himoya qilish muammosiga duch kelmoqda. Ushbu muammoni hal qilish usuli sug'urta bo'lib hisoblanadi. Sug'urta - maxsus tashkil etilgan pul mablag'laridan maxsus hodisalar yuz berganda jismoniy va yuridik shaxslarning mulkiy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha amalga oshiriladigan ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar hisoblanadi.

Sug'urta rivojlanayotgan bozor iqtisodiyotida bozor subyektlari va aholining sug'urta himoyasiga bo'lgan ehtiyojlarini to'liq qondirmaydi. Shu bois, sug'urta turli vazifalarni bajaradi. Sug'urta tadbirkorlikning moliyaviy barqarorligini ta'minlashga imkon berib, iqtisodiy agentlarning o'z harakatlariga bo'lgan ishonchini kuchaytiradi. Chunki, tadbirkorlikda kutilmagan yo'qotish va moliyaviy muammolar paydo bo'ladi. Bunday holatda tadbirkorlar va aksiyadorlar bankrotlikdan aziyat chekadilar. Natijada, ishsizlik darajasining oshishi, ishlab chiqarilayotgan tovarlar yoki xizmatlar taklifining pasayadi. Natijada, iste'molchilar ushbu kompaniyaning mahsulotlaridan foydalanish imkoniyatidan mahrum bo'lib, soliq shaklida davlat daromadlari kamayadi. Sug'urta ishini amalga oshirish sug'urta faoliyati bo'lib hisoblanadi.

Sug'urta faoliyatini yo'qotishlarni turli sharoitda taqsimlashga imkon berib, shu bilan kutilmagan vaziyatlardan kelib chiqadigan kompaniyalarning vaqtinchalik moliyaviy qiyinchiliklarini oldini oladi. Sug'urta faoliyati sug'urtani sotib olish orqali kishilarning hayoti, sog'lig'i, mol-mulki va moliyaviy aktivlari bilan bog'liq tashvishlarini kamaytiradi. Sug'urta savdo va tijorat faoliyatini rag'batlantiradi va xo'jalik yurituvchi subyektlarning biznes faoliyati samaradorligini oshiradi. Bu savdo, tijorat va tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga yordam berib, xaridorlarning to'lov qobiliyatini oshiradi. Shunday qilib, banklar va boshqa kreditorlar, kreditni tegishli sug'urta turi bilan ta'minlashni talab qiladilar.

Sug'urta tashkilotlarining bir-birlari o'rtasida paydo bo'ladigan fuqarolik-huquqiy munosabatlar sug'urta pulini va qayta sug'urta qilish bilan bog'liq tuzilgan shartnomalar doirasida shakllanadi [1]. Sug'urta milliy jamg'armalarni milliy iqtisodiyotga sarmoya kiritish uchun safarbar qilishga yordam beradi. Sug'urtalovchilar uy xo'jaliklari jamg'armalarini investitsiyalarga o'tkazishga yordam beradi. Bunday vositachilik jamg'arma va investitsiya funksiyalarini o'zida birlashtiradi. Natijada, kapital iqtisodiyotning samarali sohalariga jalb qilinadi.

Sug'urta moliya tizimining samaradorligini quyidagi yo'llar bilan oshirishga yordam beradi:

- moliyaviy vositachilarning tranzaksion xarajatlarini kamaytiradi;
- sug'urtalovchilar jamg'armalarning likvidligini yuqori darajada ushlab turadilar;
- sug'urtalovchilar moliyaviy vositachilar sifatida harakat qilib, investitsiya sohasida xarajatlarni tejashga yordam beradi.

Sug'urta xizmatlari quyidagi shakllarga bo'linadi:

- majburiy sug'urta;
- ixtiyoriy sug'urta.

Ish beruvchilar (korxonalar, tashkilotlar, muassasalar va boshqa xo'jalik yurituvchi subyektlar ma'muriyati) va yakka tartibdagi mehnat faoliyati bilan shug'ullanuvchi shaxslar qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ijtimoiy sug'urta fondlariga majburiy sug'urta badallarini to'ladilar

Tibbiy sug'urta ixtiyoriy va majburiy turlarga bo'linadi. Majburiy tibbiy sug'urta majburiy tibbiy sug'urta fondlariga maxsus badallar bilan ta'minlanadi. Majburiy tibbiy sug'urtani amalga oshiruvchi tashkilotlarning faoliyati maxsus qonun hujjatlari bilan tartibga solinadi. Ushbu tashkilotlar boshqa sug'urta faoliyati bilan shug'ullanish huquqiga ega bo'lmaydilar.

Sug'urtalashda xavfni taqsimlash usullariga ko'ra birgalikda sug'urta va qayta sug'urtalash turlariga ajratiladi. Sug'urta kompaniyalari xavflarni birgalikda sug'urtalash uchun sug'urta birlashmalarni yaratadi. Ushbu birlashmalar sug'urta qilish prinsipiga asoslanadi.

Sug'urta kompaniyasining faoliyati sug'urta brokerlari va sug'urta agentlari orqali amalga oshiriladi.

Sug'urta brokerlari - belgilangan tartibda tadbirkor sifatida ro'yxatdan o'tgan, sug'urta qildiruvchi yoki sug'urtalovchining topshiriqlari asosida o'z nomidan sug'urta bo'yicha vositachilik faoliyatini amalga oshiradigan jismoniy yoki yuridik shaxslar hisoblanadi.

Sugʻurta agentlari - sugʻurtalovchi va uning nomidan berilgan vakolatlarga muvofiq faoliyat yuritadigan jismoniy yoki yuridik shaxslar sanaladi.

Sugʻurta shartnomasi sugʻurta qildiruvchining belgilangan shakldagi yozma arizasi asosida tuzilib, sugʻurta kompaniyasi tomonidan ishlab chiqiladi. Bu sugʻurta qildiruvchining sugʻurta xavfini baholashga imkon beradigan savollar toʻplamidir. Sugʻurta qildiruvchi arizadagi barcha savollarga javob berishi va xavfni baholashga taʼsir qilishi mumkin boʻlgan barcha holatlar toʻgʻrisida xabar berishi shart. Sugʻurtalangan shaxsning bayonoti ogʻzaki ravishda amalga oshirilishi mumkin. Sugʻurta qildiruvchi ularga berilgan maʼlumotlarning toʻliqligi va ishonchliligi uchun javobgar hisoblanadi. Sugʻurtalovchi istalgan vaqtda arizadagi maʼlumotlarning toʻliqligi va ishonchliligi, shuningdek sugʻurtalangan obyektning holatini tekshirish huquqiga ega. Sugʻurta shartnomasining arizasi asosida tuzilgan sugʻurta polisi sugʻurtalovchi tomonidan imzolanadi. U sugʻurtaning asosiy shartlarini aks ettirishi lozim.

Sugʻurta shartnomasi bitta hujjatni tuzish orqali ham tuzilishi mumkin, ammo har qanday holatda ham yozma ravishda tuzilishi mumkin. Shartnoma sugʻurta mukofoti toʻlangan paytdan boshlab kuchga kiradi. Bu standart xavf toʻplamini sugʻurta qilish, sugʻurta turi, maxsus xavf yoki maxsus shartlar boʻyicha boʻlishi mumkin.

Amal qilish muddati boʻyicha sugʻurta shartnomalari quyidagi turlarga boʻlinadi: muddatli, qisqa muddatli, oʻrta muddatli, uzoq muddatli va umumiy.

Umumiy shartnoma bir xil mol-mulkning turli toʻplamlarini maʼlum vaqt davomida oʻxshash shartlarda muntazam ravishda sugʻurtalashda bitta sugʻurta shartnomasi sifatida qoʻllaniladi. Ushbu transport va yuklarni sugʻurtalash sanaladi. Umumiy siyosat maʼlum muddatga tuziladi, ammo shartnoma muddati tugashidan oldin sugʻurtalovchi tomonidan koʻrsatilgan barcha sugʻurta mukofotlari tugagandan soʻng bekor qilinishi mumkin. Bunday vaziyatning ehtimoli umumiy siyosat boʻyicha xavf paydo boʻlishidan oldin va uning qiymatiga mutanosib ravishda eʼlon qilinishi bilan izohlanadi.

Xulosa shuki, **sugʻurta** yuridik yoki jismoniy shaxslar toʻlaydigan sugʻurta mukofotlaridan, shuningdek sugʻurtalovchining boshqa mablagʻlaridan shakllantiriladigan pul fondlari hisobidan muayyan voqea yuz berganda ushbu shaxslarga sugʻurta shartnomasiga muvofiq **sugʻurta pulini** toʻlash yoʻli bilan ularning manfaatlarini himoya qilishga qaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Shennayev X. Sugʻurta ishi. Oʻquv qoʻllanma. – T.: Tafakkur boʻstoni, 2014. – 272 b.
2. www.lex.uz